

Bendes Rita

Litván népmesék Jonas Basanavičius gyűjtéséből

Az alábbi három népmesét a XIX. század végén induló litván nemzeti újjászületés egyik legjelentősebb alakja, Jonas Basanavičius gyűjtötte a litván tengeremelléken. 1851-ben született, szülei papnak szánták, de végül a Moszkvai Egyetemen tanult bölcsészetet majd orvostudományt. Orvosi pályafutását Bulgáriában kezdte, de szakirányú cikkei mellett több mint 40 kötetben tette közzé saját gyűjtésű népmeséit, mondáit, népdalait, mondókáit, valamint nyelvtudományi értekezéseit. Hazája ekkor orosz uralom alatt állt, s a cári kormány az eloroszosítás érdekében betiltotta a latin betűs litván nyelvű könyvnyomtatást. Az első litván irodalmi folyóirat, az Aušra (Hajnal) az ő szerkesztésében látta meg a napvilágot Prágában, ahonnan áldozatos lelkületű könyvfutárok csempészték be litván területre. Prágából feleségével visszatért Bulgáriába, ahol Várnában ma is utca viseli a nevét. 1905-ben, a sajtótilalom felfüggesztése után tért vissza litván területre. Mind a nemzeti parlament megeremtésében, mind az 1918-as függetlenségi nyilatkozat megfogalmazásában jelentős szerepe volt. 1927-ben halt meg.

Természetesen a litván népmesék között is rengeteg az egész Európában ismert vándortörténet, motívum. Az alábbi hármat igyekeztem azokból válogatni, amelyekben a helyi jelleg erősebb. Fogadják őket szeretettel!

A KOLONTOS LEGÉNY MEG AZ ALMÁSDERES

Volt egyszer egy ember, annak volt három fia. Kettő ügyibevaló legény volt, de a harmadik kolontos. Vett mindegyiknek egy pár lovat. Hanem valami rákapott a lovaknak szánt árpára. Elküldte a legidősebb fiát, őrizze meg az árpát. Hanem a fiú elaludt, nem látta, mi történt. Kérdi az apja:

Láttál-e valamit?

Én ugyan semmit.

Másnap kiküldte a középső fiút, az is úgy járt mint az első. Akkor elküldte a kolontost. Az fogott egy kantárt, kiment az árpaföldre, leült egy köre. Ült-üldögélt ott éjfélig. Akkor arra vágatott egy almásderes, olyan szép volt, hogy felragyogott tőle az árpaföld. Fejébe vetette a kantárt, megfogta. Reggel, mikor hazament, kérdi az apja:

Na, te kolontos, mit fogtál?

Egy szép almásderes lovat, de elengedtem, annyira könyörgött.

Egyszercsak híre ment, hogy a király annak adja a lányát, aki fölugrat a vára harmadik emeletére. Az apa elküldte a két idősebbik fiát, hanem a kolontost otthon hagyta. Az kérte, hogy legalább gombászni engedje el. Elengedte hát. Hanem a kolontos a kapuban elhajította a kosarát, odébb ment egy kicsit, s elkiáltotta magát:

Dereském!

Elővágtatott a deres, a fiú bebújt az egyik fülén, kibújt a másikon – olyan szép nemesifjú lett belőle, hogy még! Ellovagolt a király udvarába. Megcsapta az ostorral a deres oldalát, s felugrott a ló, meg sem állt a király lányáig. A királylány a legény ujjára húzta a gyűrűjét. Azzal megfordult a legény, s meg sem állt hazáig. Nem messze a háztól leszállt a lóról, szedett pár galócát, hazavitte, s odaadta a cselédlánynak, aki ráförmedt:

Mit szedtél, kolontos?

Az fölmászott a kemencesutba, hogy megnézzze a gyűrűt, amit kapott. Ahogy levette róla a kötést, nagy-nagy fényesség támadt. Gyorsan bekötötte az ujját.

Csak nem akarsz tüzet gyújtani a sutban, te féleszű? – ugratták a bátyjai.

Nemsokára kikürtölte a király, hogy mindenki jöjjön a lakodalomba. Az ember most mindhárom fiát elengedte, sőt maga is elment utánuk. Szépen asztalhoz ültek, a kolontos pedig odaült a kemencepadkára. A királylány körbekinálta a pálinkát, vitt a kolontosnak is.

– Hát a te ujjad miért van bekötve? – kérdezte. Azzal letekerte róla a kötést, s mindent elöntött a nagy fényesség. Láta ezt a királylány, tüstént kézen fogta, s apja elé vezette a legényt.

Itt van az én párom!

Bevezette a belső szobába, orcáját megmosta, szép ruhába öltöztette. Odaültette az asztalhoz, s hozzáment feleségül.

A MACSKA MEG A VERÉB

Leszállt a veréb a trágyadombra, s hát ott termelt a macska, meg is fogta. Megfogta, s vitte, hogy megegye. Hanem a veréb így szólt:

Nincs az az úriember, aki fogat ne mosna, mielőtt reggelihez lát.

Letette hát a macska a verebet, s nekilátott, hogy a mancsával szépen megmossa a fogát. A verébnak sem kellett több, elrepült nyomban! Hej, de bántotta a dolog a macskát! Megfogadta nyomban, hogy ő bizony eztán előbb a reggelit eszi meg, fogat csak azután mos. Így is tesz a macska mind a mai napig!

A VADÁSZ MEG A GONOSZ TÜNDÉREK

Volt egyszer egy vadász, aki egy éjjel kiment az erdőbe nyulat löni. Már jó ideje állt lesben, de egy sem futott arra, így elndult haza. Egy fürdőház mellett kellett elmennie. Abban a fürdőházban pedig gonosz tündérek fürödtek. Mikor a vadász meghallotta a hangjukat, elhatározta, hogy megréfalja őket, jól megveregette a vállukat a nyírfaköteggel. Az egyik tündér megharagudott, s így szólt a másikhoz:

Te, Lidi, fogd a bögrét meg a gyereket, én meg elkapom ezt a semmirekellőt! Azzal a vadász után eredt. De futott az is, ahogy a lába bírta! El is kapta volna a tündér, ha el nem dobja a puskáját. Mikor azt a tündér megtalálta, kétfelé hasította. Mikor a vadász másnap reggel kereste a puskát, hosszában kétfelé hasítva találta ott. Ebből tudta meg, hogy őt is így hasította volna kétfelé a tündér, ha beérte volna.